

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження Давидової Оксани Володимирівни
«Психологічні особливості впливу педагогічних стереотипів на
професійну діяльність учителя»,
подане на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

В умовах стрімких соціально-економічних трансформацій суттєво зростають вимоги до якості професійної діяльності вчителя як ключового суб'єкта цілеспрямованої соціалізації школярів. Традиційно важливою для якісної професійної діяльності вчителя є його фахова компетентність, при цьому зростає роль таких її характеристик, як критичність і діалектичність мислення. Притаманні діалектичному мисленню гнучкість, відкритість та конструктивність є ознаками прогресивного сучасного педагога, що відрізняє його від догматичного, стереотипно мислячого фахівця з рисами авторитаризму, консерватизму, конфронтації.

Проблема формування та вияву професійних стереотипів особистості добре розроблена на теренах світової та вітчизняної науки. Потрапляли у фокус вчених і питання деструктивного впливу педагогічних стереотипів на професійну діяльність вчителя. Однак невивченим залишається такий прикладний аспект, як конструктивно-ресурсний внесок педагогічних стереотипів у розвиток особистості вчителя, що і зумовлює актуальність і своєчасність обраної Давидовою О.В. теми дисертаційного дослідження.

Дисертація містить чітко визначений методологічний апарат дослідження, а саме *мету, об'єкт і предмет, гіпотезу* дослідження, його основні *завдання*, адекватні й обґрунтовані щодо стану розробки проблеми. Робота має безперечну *наукову новизну*, бо в ній вперше розглянуто педагогічні стереотипи як ресурс формування нової ідентичності вчителя; визначено та досліджено зв'язок стереотипізації та стилю дидактичної

комунікації педагогів загальноосвітніх шкіл, також на підґрунті цього зв'язку виокремлено й описано педагогічні профілі учителів; розроблено теоретичну модель впливу педагогічних стереотипів на професійну діяльність учителя; удосконалено діагностичний інструментарій дослідження педагогічних стереотипів; поглиблено наукові уявлення про професійну діяльність учителя в контексті його можливостей до позитивних змін.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження відображено в розробці комплексу психодіагностичних засобів і програми екофасилітативного психологічного супроводу трансформації ситуативно-зумовлених педагогічних стереотипів учителів. Апробована програма екофасилітативного психологічного супроводу рекомендується для впровадження психологічними службами системи освіти, а зміст дисертації є доречним для використання при викладанні психологічних дисциплін у закладах вищої освіти.

Обрані здобувачем дослідницькі методи мають комплексний характер, що дозволило здійснити якісний теоретичний аналіз проблеми, обґрунтувати експериментальні дані, провести й інтерпретувати статистичну обробку емпіричного матеріалу. Укладений і використаний комплекс методів дослідження є достатнім для розв'язання поставлених завдань.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що нараховує 239 найменувань (з них 15 іноземних джерел) і 6 додатків. Основний зміст дисертації викладено на 167 сторінках, загальний обсяг становить 246 сторінок.

Достатньою є презентація результатів дослідження для наукового загалу, що відображено у 15 одноосібних публікаціях, серед яких 5 статей – у вітчизняних наукових фахових виданнях, 1 стаття – у закордонному періодичному науковому виданні, 8 публікацій – у матеріалах конференцій.

Кожен розділ роботи починається з резюмування його змісту, а завершується узагальненнями та обґрунтуванням логіки наступних розділів.

У першому розділі викладено специфіку, структуру та механізми розвитку професійної діяльності вчителя, розкрито сутність понять «педагогічні стереотипи» та «стереотипізація» з позицій альтернативних тлумачень вітчизняних і зарубіжних вчених; охарактеризовано структуру, різновиди та механізми функціонування педагогічних стереотипів; проаналізовано специфіку стереотипізації у професійній діяльності вчителя з акцентом на її трансформаційний потенціал на шляху до нової ідентичності. Ґрунтовний аналіз наукових джерел у поєднанні з авторським баченням проблеми дозволив створити теоретичну модель впливу педагогічних стереотипів на професійну діяльність учителя, що відобразила компоненти педагогічних стереотипів та професійної діяльності, їх рівні розвитку.

У другому розділі здійснено опис змісту процедури констатувального дослідження, зокрема його етапи та методичний інструментарій, відображено підбір валідного психодіагностичного інструментарію, подано методичну карту дослідження з описом діагностичних критеріїв, показників і методик. Згідно з розробленою Давидовою О.В. теоретичною моделлю досліджено змістові форми педагогічних стереотипів через характеристики когнітивного, афективного та поведінкового компонентів, внаслідок чого встановлено диференціацію стереотипів учителів на традиційні, інноваційні та перехідні форми. Виявлено, що більше половини (57%) досліджуваних педагогів характеризуються високим рівнем стереотипізації з переважаючими локусами щодо професії та батьків. Заслужовує на увагу діапазон вивчення аспектів професійної діяльності педагога, який охопив її компоненти, зокрема мотиваційний, емоційно-ціннісний та операційно-діяльнісний за рядом параметрів. На підґрунті сформованих двох характеристик груп учителів за тенденціями до стереотипізації та за характером дидактичної комунікації було виділено й описано 12 профілів учителів. Автор аргументовано доводить, що неминучість педагогічних стереотипів породжує необхідність контекстуального розуміння їх ролі в професійній діяльності вчителя. Відповідно, цей факт вказує на доречність коригувального впливу.

У третьому розділі обґрунтовано методичні засади організації формувального експерименту. Результати констатувального експерименту дозволили дисертантці встановити найбільш проблемні аспекти професійної ідентичності вчителя, як-то: незадоволеність працею, емоційна нестабільність, проблеми з самооцінкою, авторитарний стиль викладання, високий рівень контролю над ситуаціями, емоційне вигорання, на підставі чого було розроблено й апробовано програму формувального впливу.

Вагомим науковим доробком Давидової О.В. можна вважати розроблення й апробацію психолого-педагогічної програми супроводу ситуативно-зумовленої стереотипізації професійної діяльності вчителя. Доречне поєднання та реалізація просвітницько-інформаційного та практичного блоків програми забезпечило суттєві прогресивні зміни параметрів педагогічних стереотипів щодо ставлення до дітей, до методів і форм роботи, а також компетентнісних аспектів професійної діяльності вчителів експериментальної групи. Дисертанткою доведено, що екофасилітативний супровід забезпечує умови для прогресивної трансформації педагогічних стереотипів у професійній діяльності вчителя. Безперечним прикладним здобутком є розроблені Давидовою О.В. методичні рекомендації щодо впровадження екофасилітативного супроводу особистісного та професійного розвитку вчителів.

Загалом позитивно оцінюючи презентовану роботу, вважаємо за необхідне висловити такі **зауваження**:

1. У робочому визначенні процесу стереотипізації, запропонованому автором на сторінці 62, фігурує недоречно вжите, на наш погляд, позначення «при переході з одного рівня процесу стереотипізації на інший», оскільки у визначенні наукової дефініції її назва не має дублюватись.
2. У розробленій автором теоретичній моделі впливу педагогічних стереотипів у професійній діяльності вчителя фігурують такі позначення, як «високий рівень» і «низький рівень», показано

зв'язки цих позначень з компонентами педагогічних стереотипів і компонентами професійної діяльності, однак не уточнено, мається на увазі рівень впливу чи рівень розвитку цих компонентів (рис 1).

3. При описі інструкції до методики Ф. Фідлера досліджуваному пропонується обрати «...найкращого учня, з яким подобається працювати, котрого вважаєте кращим інших, та найгіршого, тобто того, з ким не подобається працювати, якого ви вважаєте гіршим інших» (с. 204, Додаток Б3). Вважаємо таке формулювання інструкції психологічно некоректним та таким, що відображає деструктивні педагогічні стереотипи.
4. У викладі змісту дисертаційної роботи зустрічаються росіянізми, на кшталт «наряду з» замість «поряд з», «заключити» замість «підсумувати, зробити висновок», «випробуваний» замість «досліджуваний», «направлена» замість «спрямована», «заключається» замість «полягає» тощо.

Проте висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку представленої роботи. Стратегічний напрямок, обраний дисертанткою, є перспективним і відповідає сучасним тенденціям розвитку вітчизняної загальної освіти. Текст дисертації характеризується чітким науковим стилем і послідовністю викладу, структура роботи визначається поставленими у дослідженні завданнями. Таким чином, робота О.В. Давидової є завершеним, самостійним науковим дослідженням, теоретичні висновки переконливі, а практичні результати мають реальний характер щодо їх упровадження.

Отже, дисертаційне дослідження «Психологічні особливості впливу педагогічних стереотипів на професійну діяльність учителя» відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (зі змінами), а його автор Давидова Оксана Володимирівна заслуговує

на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

О.А. Столярчук **О.А. Столярчук**

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної, вікової

та педагогічної психології

Київського університету імені Бориса Грінченка

